

הפורים האחרון במחנה בוכנוואלד

בוכנוואלד, פורים של שנת תש"ה

אנחנו, קבוצת ה"קאצטניקים" של "הקומה הרביעית", יודעים היטב את חשבון הלוח היהודי ולכן מתכוונים לנו זה מזמן לחוג כהוגן את "שמחת הפורים" למרות שאותו המן הרשע הארור של ימינו עדיין שולט בכיפה ומשרפת המחנה בבוכנוואלד עדיין עובדת במלוא הקיטור. "הקומה הרביעית", זוהי "הדרגה העליונה" של אותן מיטות העץ שבצריף המחנה אשר לנו קוראים להן בפשטות "קרשים של טהרה" (טהרה ברעטער). מיטות אלו סדורות בכמה קומות זו מעל זו, לכל קומה לחוד יש יתרונות ומגרעות משלה. ברור הדבר, כי ככל שהקומה נמוכה יותר, קל יותר לטפס ולעלות עליה. מאידך, ככל שהקומה גבוהה יותר, יותר נח להתבודד בתוכה, ולברוח קמעה מאווירת השכול והאימים של המחנה הגווע ממש לעינינו.

אבל אנחנו, חבורה חסידיית שעברה מכבר את כל שבעה מדורי הגיהנום ונזדמנה יחד בבוכנוואלד, בחרנו בכוונה תחילה להשתכן יחדיו דווקא בקומה הרביעית. מטרתנו היתה ברורה, כי שאפנו להתרכז בצוותא בשעות הלילה כדי ליצור לנו "מציאות רוחנית אחרת" בתוך התופת עצמה. ברור, כי כל "המבצע" הזה לטפס שוב ושוב עד למעלה העליונה, היה דבר מסוכן כשלעצמו, אם לקחת בחשבון את המצב של אפיסת הכוחות אצלנו. אלא שהרצון העז התגבר על הכל. מסירות נפש של ממש.

והנה לילה אחד, כאשר נזכרנו באותה אימרה עתיקה משנכנס אדר מרבין בשמחה החלטנו כי יש לגשת במלוא המרץ ולהכין "חגיגת פורים" חשאית אצלנו בקומה הרביעית. אני מוכן לוותר על אזני המן, "המן טאשין" ואף על מנת "משלוח מנות" אבל לכל הפחות שנשמע את קריאת המגילה! התעורר אחד מן החבראי: "אל דאגה!" למה ששייך "לקריאת המגילה" יש עצה כלשהי!! השיבותי בקול מאופק.

מכיוון שאני הודעתי שיש עצה, מסתבר מאליו כי התכנית כבר אז נתבשלה אצלי במח. התכנית היתה פשוטה מאד. מזה כמה ימים שטרחתי בשארית הכוחות ממש לאסוף כל מיני פסולת של נייר, אשר התגלגלו בחצר המחנה, יהא זה פתק קרוע מאנשי המשרד הנאצים, תהא זו חתיכת נייר גס ועבה מתוך שק ריק של מלט, יהא דף מתוך עתון נאצי מצוייר, אשר שוליו נשאר ריקים לשם ניצול. כל זה אספתי מתוך זהירות יתירה, מכיוון שגמרתי בליבי, כי על שירי ניירות אלה אפשר יהיה לרשום מתוך הזכרון את מגילת אסתר. ברם, בתוך אוירת הצפיה לקראת פורים שנשתררה אצלנו ושעודד אותנו עד מאד, נשארה תלויה שאלה יותר נוקבת: נו, מילא, קריאת המגילה... ומה נשמע על אודות זו של התפילין? כלום נזכה לכל הפחות לכבוד פורים לקיים את המצוה של הנחת תפילין? ברור, כי שאלה זו היתה רצינית בהרבה יותר. כי כאן אי אפשר היה להסתדר בעזרת כל מיני תחבולות או תחליפים סמליים גרידא... תפילין הם תפילין! והרי אנחנו הגענו הנה דרך אושביץ, ובאושביץ כאשר עברנו את "הסלקציה", הברירה אל הכבשנים, לקחו מאתנו הכל לרבות את הבגדים ואת הכותנות לעורנו. בתנאי כאלה אף אחד לא הצליח להבריח את השקית של התפילין "לי יש דרך! אבל זה יקר מדי! הקאפו "שלי", אותו רוצח אוקראיני, הציע לי למכור זוג של תפילין". היה זה קולו השקט והשקול של אברהם אליהו ווייס, בחור חסידי, מגיטו לודז', שנמנה על החברותא שלנו. אז מה יש? מה הוא דורש? - נשמעו קולות מסביב הוא דורש ממני לא פחות מאשר ארבע מנות לחם! האוקראיני סחב את התפילין מתוך המחסן הגדול של מפקדת הס"ס, ואם לא ניתן לו את כל מנות הלחם אשר הוא דורש, הוא יקרע ויחלל את זוג התפילין. זו היתה התשובה המפורטת שנקלטה מיד באוזני, אמנם חשתי, כי ארבע מנות לחם פירושן מוות של רעב בעוד שבוע, או לכל היותר בעוד שבועיים... בכל זאת לא יכולתי עוד להתאפק, "אני מוכן לגשת לשותפות!" - קראתי בקול נרגש - "אמסור שתי מנות לחם משלי, ואקנה את זוג התפילין" "אני מסכים!" - השיב הבחור אברהם אליהו. עברו מספר ימים, עד שאני עם השותף שלי הצלחנו לחסוך מפינו מנות לחם, כפי המדובר. ה"קאפו" עמד בדיבורו מסרנו לו את הלחם והוא מסר לנו באריזה של נייר, שקית עם זוג תפילין שנשתמרו כהוגן במחסנם של הרוצחים. "מאחר ששינינו שותפים שווים בדבר קדוש זה, יש לי כעת עסק חדש אליך" אמר אלי אברהם אליהו, כשהחזיק בידים רוטטות את התפילין. "איזה עסק?" - תמהתי - "אחזיר לך מנה אחת של לחם, כי אתה תיפול לגמרי באם תרעב כל השבוע" אמר, "אינני דואג כלל, בלי מסירות נפש אין להשיג כלום. וכי מי זה בטוח כאן שלא יפול, באם אפילו ישמור לעצמו את מנת הלחם? הכל בידי שמים" - השיבותי לו, אם כי זה בעצם היה מן הסבר לעצמי אני.

"הרי אני לא מתכוון לתת לך מנת לחם סתם במתנה, ברצוני להציע לך עסק!" - המשך. "עסק? אדרבא נשמע!"

"העסק הוא, כי תמורת הלחם אתה תלמד אותי שיעור גמרא בעל פה! זכרוני נחלש, ואינני זוכר הרבה, והרי אתה משנן לעצמך תמיד גמרא ומשניות אז תסכים לקרוא בקול, וגם אני אשמע, ואלמד אתך יחד!" הציע את העסק בפרוטרוט. "ואולי נתחיל מיד את השיעור הראשון?" - אמרתי - "והרי הגמרא שואלת "מה חזית דדמא דידך סומק טפיי?" הכיצד תחשוב שהדם שלך יותר אדום? ואני נאלץ לשאול אותך ההיפך, מנין אתה בטוח שהדם שלי יותר אדום ויותר חשוב ולכן אתה דואג קודם כל לי? אולי אתה בעצמך זקוק לאותה מנה של לחם, כי אחרת, אחרת - - -"

"על שאלה זו יש תשובה נכונה!" - קפץ ממקומו. "אני מסתכל בפניך ורואה שמנת לחם הלחם עבורך היא ממש בחזקת דבר, שהנשמה תלויה בו! ואילו אני ברוך השם, עוד כוחותי אתי, והראיה, כי דאגתי כעת היא על שיעור בגמרא!" אכן, הנימוק הזה, האחרון, היה בו משום כח שיכנוע, מכיון שאברהם אליהו חיפש לעשות דווקא "עסק" כזה, סימן שאפשר לו לוותר ממנת הלחם וכך החלו אצלנו "בקומה הרביעית" הכנות לקראת שמחת הפורים. קודם כל חילקנו את צרור הניירות בין כמה מבין אנשי החברותא. סך הכל היה לנו עפרון אחד, בעצם לא עפרון רק מילוי שחור מאיזה עפרון שביר, אשר בעלי מלאכה, נגרים וכדומה בהם משתמשים בו. עפרון זה עבר מיד ליד, וכל אחד רשם מזכרונו כמה פסוקים מן המגילה. עבודה זו נחלקה בינינו, מכיוון שכל אחד רצה לקחת חלק במצווה של כתיבת המגילה. בינתיים סדרנו בערבים שיעור גמרא, בעל פה, אם כי עבור "שיעור" שילם אברהם אליהו במיטב לחמו. הוא הזמין להשתתפות את כל אנשי החבריא. לכבוד פורים הצעתי להתחיל את השיעור במשניות של מסכת מגילה. וכך עבר בערב זה לחש רחש באוירו הדחוס של צריף המחנה: מגילה נקראת בי"א, בי"ג, בי"ד ובט"ו לא פחות ולא יותר...

כל זה היה כמובן בגדר של הכנות, עד שזכינו לאותו ערב של ארבעה עשר באדר. לאחר "תענית אסתר" התאספנו כולנו לשעה היעודה על הקומה העליונה של הצריף. מתוך התרגשות של שמחה שהיתה נכרת אצלנו, הרגישו בנו עוד כמה מבין אסירי המחנה הנעלבים, אלה שהתגוררו בקומות התחתונות. "גם אנו רוצים להתנקם בהמן הרשע" התנצצו העיניים הכבויות. מתוך ברק אחרון של אמונה ותקווה "נתחיל בקריאת המגילה בשעה מאוחרת, בלילה בעשר, או אפילו באחת עשרה" הצעתי לחבריא שלנו, מתוך פחד שמא התכונה הגדולה והחשודה תתגלה לעיניהם של השומרים המרצחים. באחת עשרה בלילה הושלך הס בצריף כולו. אנחנו על "הקומה הרביעית" עשינו את עצמנו כישנים. לאט לאט התעוררנו אחד אחד. אלינו נצטרפו בחשאי כמה יהודים בודדים מיתר הקומות אמנם על פי דין היה ברור לנו כי לא נוכל לברך את הברכה של "קריאת המגילה" אם כי המגילה הועתקה על ידינו על גבי צרור של ניירת שונים משונים. אבל הקריאה עצמה עברה מתוך התרוממות והתלהבות ממש. והעיקר, כאשר גמרנו את קריאת המגילה ופתחנו לשיר "שושנת יעקב צהלה ושמחה" אז פרץ השיר מפיותינו ונדמה לנו, כי מחנה בוכנוואלד כולו עוצר את הנשימה ומקשיב ברטט:

- ארור המן!

אשר ביקש לאבדי

ברוך מרדכי היהודי!

האמת נתנה להגיד, כי הפזמון של "שושנת יעקב" שהושר אותו ליל פורים בצריף מספר 62 של מחנה בוכנוואלד, על פי מנגינה צוהלת של נוסח גור היה "מארש" מלפני המלחמה, ואם כי "מארש" הושר הפעם על ידי קומץ של שרידים רצוצים וחלושים, הרי כוחות הבטחון והאמונה שהיו גלומים ב"מארש" זה נתגלו דווקא בשעה זו במחנה של בוכנוואלד: "ארור המן אשר ביקש לאבדי".

למחרת בבוקר קמנו ושרכנו את רגלינו הכושלות כתמול שלשום, בכל זאת משהו כאילו נשתנה באוירת המחנה, מכיוון שהעזנו לקרוא בקול רם "ארור המן" והכוונה היתה ברורה לכל מי הוא "המן" הלזה, ובכך הוקלה מעלינו משהו מהמועקה הנוראה.

והרי בו ביום זכינו לשמחת פורים עוד יותר מוחשית - כאשר אברהם אליהו, הבחור הנמרץ שבקבוצתנו, בא והמתיק לנו את הסוד הגדול: הקאפו" האוקראיני, הרשע המטומטם הזה לחש לי היום "היטלר, קאפוט!" היטלר אבוד (כזה כנראה הלך רוחם של המרצחים מבין גבורי הס"ס, השומרים על המחנה!)

ארור המן! היטלר "קאפוט!" זה התאים בדיוק, וזה הצית אצל כולנו תקווה חדשה. אם כי, עד שזכיתי במו עיני לראות במפתלו של היטלר הרשע ימח שמו, עברתי עוד דרך קשה וארוכה ובדרך זו אבד לי החבר היקר הזה, אברהם אליהו. אמנם תוחלתו האחרונה נתקיימה, כי הוא החזיר את נשמתו למרומים, בשעה שתפילין היו קשורים על לוח לבו...

יעקב פרנקל / ירחון בי"י